

անդ 'ի նկարագիրս պալատանն Արգարու և վկայարանի Ս. Թովմաս առաքելոյն: Կը պատմէ դարձեալ, թէ տեսեր է ևս անդ զթուղթ Տեառն մերոյ առ Արգար թագաւորն . ուր և 'ի մէջ կը բերէ նորա մասին ժողովրդեան մէջ եղած աւանդութիւնքը, անոր գործած սքանչելիքները և եղած խոստումները. այլ բնաւ յիշատակութիւն չընէր Քրիստոսի դաստառակին նկատմամբ:

Սոյն հրատարակութիւնս՝ յիրաւի թէպէտ նոր լոյս մը չի տար այն երկար վիճից ենթարկեալ խնդրոյն, սակայն հետաքրքրական համարելով և մեր ազգին պատմութեան ևս պատկանող նութ մի, Բաղմավիպին առաջիկայ ամսաթերթին մէջ իբրու ճաշակ մի թարգմանաբար կը հրատարակեմք Արգարու թղթոյն մասը, որոյ նկատմամբ ցարդ ևս նորանոր խնդիրք կը յուզին բանասիրաց մէջ:

Գ

ՆՈՐ ԶՐԾՈՒՂ ԹԷՈՂՈՍԻՈՑ

— 600 —

Թին, աղբիւրներուն պատմութիւնքը կարդալով, ընթերցողին մտաց մէջ անշուշտ կասկած կը ծագի, թէ այն քաղաքը որ երբեմն ունեցել է 500,000 բնակիչ և այդչափ մարդիկ գտել են խմելու ջուր, այժմ թէոզոսիա որ հազիւ 12,000 բնակիչ կը հաշուէ, մի թէ կարելի բան է որ ջրոյ պակասութիւն կրէ: Սակայն մեք կանխեցինք զրուցել, որ միշտ թէոզոսիա կամ կաֆա ջրոյ պակասութիւն ունեցել է, և եթէ նորա աղբերք արուեստական են, և միշտ պէտք ունեցել են խնամքի. ասոնց վերայ եթէ աւելցնեմք 1778ին Ռուսաց՝ քաղաքիս տիրելուն միջոց եղած կործանումը, ամենայն կասկած և վարանք կը փարատին: Պատմութիւնը մեզ կ'աւանդէ, որ անցեալ դարուն վերջերն երբ Ռուսք կը տիրեն քաղաքիս, բոլորովին քարուքանդ կը լինի քաղաքը, բազմաթիւ բնակիչներէն հազիւ 260 հոգի կը մնան հնոյն կաֆայի մէջ, իբրև բու յաւերակի: Հասարակաց շինութիւնք անխնայ կը կործանին, կը ցամաքին աղբիւրք, և նոցա ագուգայք շատ տեղեր փորելով հանելով յայլ պէտս կը գործածեն ռամիկ մարդիկ, չմտածելով ամենևին, թէ երկար տարիներու աշխատութեամբ և բիրաւոր գործաւորաց ձեռք շարուել են այդ ագուգայք, որ անձրևի կաթիլները հաւաքելով՝ բնակչաց քաղաքին ջուր մատակարարեն:

Առ հասարակ ժև իցէ գործ կարգի դնելու համար, որ դարերով բարեկարգ ընթանայ, մեծ դժուարութիւնք գործոյին ընդ առաջ կ'եննեն, որոց դէմն առնելու նախահոգ մեծամեծ խնամք կարևոր են. այլ դարերու ընթացքով բարեկարգ գործը, յիմար և անմիտ ձեռքը ի վայրկեան ժամանակի կրնայ անդարմանելի կերպով քանդել: Պ. Միքայէլ Ալթուխով, որ ընդ համօրէն Ռուսաստան ճանչցուած է, ջրախալի հանճարագէտ և մասնագէտ արուեստին, աստի երեք տարի առաջ գարով ի Թէոդոսիա, խնդրանօք իւր ազգականին՝ քաղաքագլխոյն քաղաքիս Վլադիմիր Ալթուխովի, գիտնական ձևով բացատրել էր արդէն, գենուացի ազուգայից անխնամ մնալովը՝ քաղաքիս մեծ կուրուտը. նա արդէն ծանուցել էր, որ այդ ազուգայիները իրենց նախնական ձևին բերելու համար միլիոններու կը կարօտի, և բիւրաւոր ձեռքեր պէտք է աշխատին: Այն ատեն նա ցուցել էր, իբրև միակ ճանապարհ քաղաքը ջուր բերելու, Թէոդոսիոյ շրջակայ երկու մեծամեծ ծմակներուն կամ լեռնամէջներուն դիմաց ստուար պարիսպներ շինել, և ծմակաց մէջ արգիլել անձրևոյ հեղեղները, զորս ապա տակաւ երկաթի ազուգայիներով ի քաղաք բերել: Այլ Այվագեան նկարչապետը, որ նախանձախնդիրն է քաղաքիս շահուց, մերժեց այդ առաջարկութիւնը, վախնալով որ մի գուցէ դարձեալ քաղաքը անվուր մնայ անձրևաց սակաւութեան պատճառաւ. և ահա ինքը իւր գիւղին ինքնաբուղիս աղբիւրէն խօստացաւ տալ 50,000 դոյլ ջուր քաղաքին՝ ձրի: Անցեալ տարի բարկայնող կերպով վրայ հասնելով նորա՝ Յովհաննու Այվագեան՝ յասպարիզի նկարչութեան յիանամեան յորելեանը, մինչևեռ գեղարուեստից ակադեմիայն ի Պետրբուրգ շքեղ հանդիսով կը պատրաստուէր տօնելու և պատուելու զնկարչապետը, ինքն Յովհաննէս Այվագեան՝ ընդ տիկնոջն Աննայի՝ աստ ի Թէոդոսիա, առաւել ազնուախոհ և արհուրամիտ կերպով կ'աշխատէին անմահացնել նկարչապետին 50ամեան աշխատութեանց յիշատակը, նօտարի մտ, անդարձ կերպով նուիրելով Թէոդոսիոյ 50,000 դոյլ ջուր, Տիկին Աննայի Սու — Բաշի կոչուած գիւղին միջի ինքնաբուղիս լճէն: Մեծ եղաւ հասարակաց ուրախութիւնը՝ ներառագիտութիւնը առ բարերարս. իսկոյն գործոյն ձեռք զարնուեցաւ, կարևոր նիւթ և ատաղձ պատրաստելով ձմրան, որպէս զի գարնան իսկոյն սկսին բանալ խրամները, և շուտով հասնի ի քաղաքն նուիրեալ ջուրը:

Մեկնեցաւ գնաց նկարչապետն հանդերձ ընտանեօք ի Պետրբուրգ, առանձին ի կողմանէ ակադեմիային զրկուած վագոնով. ի ճանապարհին հանդիսաւոր կերպով կ'ընդունի զնա Գաւառապետն Տաւրիոյ ի Սիմֆերոպոլ. ի Պետրբուրգ մեծ ևս կը լինի ընդունելութիւնը. արդէն 26 հոկտ. տրուած մեծ ճաշը, բազմախուռն և ընտիր հանդիսականօք ի պատիւ նկարչապետին, ամենայն լրագիրք և

օրագիրք Ռուսաց մեծամեծ գովեստիւք հռչակեցին. այն հանդիսին մէջ ստացաւ նկարչապետն ի ձեռն վլադիմիրի թագաւորեղբոր Ս. վլադիմիրի Բ. կարգի չքանչանը. պսակեց զնա ակադեմիայն ոսկի պսակաւ, և այլ բազում շքեղ ընծայներ ընդունեցաւ նկարչապետն ի յարգողաց երկնապարգև հանճարոյն: Նկարչապետն ի ծայր հասած փառաց չի մոռայաւ երբէք իւր խոնարհ հայրենիքը. հեռագիր՝ նա մակ ստէպ կը գրէր ի Թէոդոսիա՝ որ առաջ երթայ ջրմուղին գործը, զարնան ինքն ևս կը հասնի. անցեալ տարի Մայիսի գլխով կը սկսուի ի վաղուց ցանկալի գործը, և 5 ամիս դեռ չաւարտած, 26 վերստ հեռաւորութեամբ ճանապարհը պատրաստ կը լինի, շարուած երկաթեայ ագուգայներով, և ի ճանապարհին չորս հատ ամրակուռ ջրամբարներով: Վերջապէս (1888, սեպտ. 18) ցայտեց մեծ քանակութեամբ համեղ և պայծառ ջուրը Թէոդոսիոյ փոշոտեալ հրապարակաց վերայ: Տոնակաւն տարազ հագուած էր նոյն օր բոլոր քաղաքը, եռագոյն դրօշներ ամէն կողմ՝ կը ծածանէին. զարդարուած էր զալարեօք շքեղ ազդիւրը, որ հաճութեամբ ինքնակալ կայսեր՝ Այվազեան կոչուեցաւ:

Կէս օրէն վերջ, ժամը երկուքին, բոլոր նշանաւոր քաղաքացիք ժողոված էին ի ճաշ, հասարակաց պարտիզին մէջ, ուր հրաւիրուած էր նկարչապետն իր քաղաքացեաց հետ ճաշակից լինելու ջրմուղին բուցման առթիւ: Ժամը 2՝, ին երաժշտաց խումբը սկսաւ եղանակել. անմիջապէս նոյն միջոցին կանգնեցաւ նկարչապետին կառքը պարտիզին դրան առջև. քաղաքագլուխը, ձեռքը փունջ մի գեղեցիկ ծաղկանց՝ դիմաւորեց, և փունջը նուիրեց ջրոյն պարգևողին: Աննայ Տիկնոյ Այվազեան. և ի ձայն բարձրագոյն երաժշտութեան մտաւ ամբողջ պարտիզին բոլորաշէն մեծ սրահը, ուր երկայնաձիգ սեղանք զարդարուած էին ախորժագրգիւռ ըմպելեօք և ճաշակելեօք. քառորդ մի ժամէն վերջը, բազմութիւնը հանդիսաւոր կերպով դիմեց պարտիզին մէջ հապճեպ կանգնած նոր սեղանատունը, որոյ առիքը և պատերը կը ծածկէին գոյնզգոյն կերպաններ, ի ճակատուն՝ ծաղկանց և դալարեաց մէջ կը փայլէր թանկագին շրջանակաւ կայսեր իւղաներկ պատկերը. երկերիւր քաղաքացիք բազմեցան սեղաններուն առաջ, երաժշտաց պարը գեղեցիկ կ'եղանակէր եւրոպացի անմահանուն հեղինակաց զանազան մեղեդիք, մինչ սեղանաց վերայ կը պաշտէին համադամք մէկը միւսին ետեւէն: Երբ անմիջապէս խորովածէն վերջ փրփրադէպ բաժակք լցան շամիայնի գինով, նկարչապետը առաջարկեց բազմութեան՝ դատարկել բաժակնին ի կենդանութիւն կայսեր և թագաժառանգ պայազատին. երաժշտաց պարը իսկոյն սկսաւ եղանակել « Արտուստ, պրահեւ գրագաւոր » Ռուսաց ազգային երգը, և բազմութիւնը կանգնած լսեց երգը. և յետոյ որտաձայն ուռաններով դատարկացան բա-

ժակը, սկսան ապա ճառախօսութիւնը. ատենախօսք նորանոր ձևերով, ոմանք ջրոյ աշնուութիւնը և կենսական օգտակարութիւնը գովեցին, այլք նկարչագետին ջրային նկարները, հնոյն կաֆայ անցեալ փառքը ներբողեցին ոմանք, այլք թէոգոսիոյ ապագայ ծաղկեալ վիճակը շնորհիւ Այլագեան ջրմուղին. անլռելի ուռաններ ճառերուն վերջաբան կը լինէին. այս հարկ է յաւելուլ, որ բարձրագոյ կեցցեւները խառն երաժշտական գործեաց բարձրագոյ ձայներուն, գրգիռ կը լինէին նորանոր ատենախօսութեաց, մանաւանդ որ ոչևոր ըմպելիք շատերուն լեզուին կապերը քակել էին. դեռ շատ ևս պիտի երկարէր ուրախալի հանդէսը, եթէ ժամանակը առաջ գնալով հարկ չլինէր աւարտ տալ սեղանոյն:

Շարունակելի

Հ. ԳԵՐ. Վ. ԳՈՒՆԵՐԵԱՆ

Ս Փ Ր Տ

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՏԱՐԻՈՅ ՄԸ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԻՔ ԵԴՄՈՆԴ ՏԷ ԱՄԻՉԻՍԻ

— (ՏԵՍ ՀԱՏ ԽԻ. ԷՋ 50) —

Փոխան վարժապետին

ՅՈՒՆՈՒԱՐ, 4, ԶՈՒԿՂԱՐԹԻ

ԲՈՅՐՍ իրաւունք ունէր. վարժապետը տկար ըլլալուն պատճառաւ տխուր էր. և յերաւի երէք օրուընէ 'ի վեր իւր տեղ փոխանորդն կու գայ, այն անմերուս փոքրասասակն որ կարծես պատանեակ մ'է: Այս առաւօտ անպատշաճ իր մը պատահեցաւ: Արդէն իսկ առաջին և երկրորդ օրերը գպրոցին մէջ խառնակութիւն կար, վասն զի փոխան վարժապետին մեծ համբերութիւն ունի, և միայն այսպէս կ'ըսէ. — Հանգարտ կեցէք, խնդրեմ հանգարտ կեցէք: — Բայց այս առաւօտ ալ չափը անցաւ: Բղջալ մը տիրեր էր, և իւր խօսքերն այլ ևս չէին լսուէր. իսկ ինքն կ'աղաղարէր, կ'աղաչէր, սակայն 'ի զ՛ուր: Տեսուչն կրկին անգամ գլուխը դռնէն կարկառեց և նայեցաւ. բայց երթալուն պէս շնկոցն վերստին կը սասկանանար՝ իբրև թէ չուկոյ մ'ըլլար: Կառօն և Տէոսօսի անուշութեամբ մը կը գառնային սկինարկելու դասակցոյց՝ որ հանգարտ կենան, և թէ ամօթ է. սակայն ոչ որ մտիկ կ'ընէր: Սղառտին միայն հանգարտ կը կենար, իւր արմիրուքն ստոլին վրայ գրած և փակ ձեռքերն քնքացը, թերևս իւր մեծահոգեակ գրաստունն մտածելով, և Կառօճֆին՝ այն շունկաձև քիթն և թղթակնիքներ հաւաքողը, որ անգուլ զրազեալ էր գրպանի կաղամարի մը վիճակահանութեան համար երկու հարիւրեկոց ստորագրողաց ցուցակ մը շինելու: Այլք կը շաղակրատէին և կը ծիծաղէին, և գրասեղանաց վրայ խօթած գրչաց ծայրերը կը զարնէին, և գուլպաներուն ձգտական թելերովը ծածմած թղթի փոքրիկ քնդակներ կը նետէին: Փոխան վարժապետին երբեմն միոյն թւէն կը բռնէր, երբեմն միւսոյն, և կը ցնցէր. և մին՝ պատին դիմացը